

Yaşlı Dostu Şehirler

Bedrettin Kesgin

Yaşlı Dostu Şehirler

Ö Z E T

Türkiye’de ve dünyada yaşlı nüfus oranındaki artış, yaşlılığı daha fazla gündemimize getirmektedir. Sağlık, teknoloji, çevre ve konut gibi alanlarda yaşanan gelişmeler insan ömrünü uzatmıştır. Ayrıca doğurganlığın azalması da yaşlıların nüfus içindeki oranlarını etkilemiştir. Demografik yaşlanma olarak değerlendirilen bu durum dünya çapında gerçekleşen bir eğilim olarak göze çarpmaktadır. Yaşlılık dönemi olumlu ve olumsuz yönleriyle diğer dönemlerden farklılık arz etmektedir. Yaşlılık, insanın deneyim ve tecrübe itibarıyla en zengin olduğu; beden en zayıfladığı ve güçten düştüğü bir dönemi ifade etmektedir. Bu yönüyle yaşlılık, salt olumsuz yaklaşımlar yerine aktif, katılımcı ve sağlıklı bir yaşlılık çerçevesinde değerlendirilmelidir. Bu politika notunda aktif yaşlanma ve şehir hayatında yaşlılıkla ilgili bilgiler verildikten sonra şehir hayatında yaşlılık ve yaşlılarla ilgili öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Aktif yaşlanma, kent yoksulluğu, sosyal hizmetler, yaşlı dostu şehir, yaşlı istihdamı, yerinde yaşlanma.

Atıf: Kesgin, B. (2023). *Yaşlı dostu şehirler*, (Politika Notu: 2023/53). İstanbul: İLKE İlim Kültür Eğitim Vakfı. DOI: <http://dx.doi.org/10.26414/pn053>

Y A Z A R H A K K I N D A

Prof. Dr. Bedrettin Kesgin, İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümünden mezun oldu. Yüksek Lisans ve doktora tezini Marmara Üniversite’sinde tamamladı. Bir süre İstanbul Büyükşehir Belediyesinde çalıştı. Halen Yalova Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü öğretim üyesidir. Yoksulluk, sosyal hizmet, sosyal yardım, belediyeçilik, kentleşme, sivil toplum, katılım, yaşlılık, engellilik başlıca çalışma alanlarıdır.

İLKE Vakfı, toplumsal meselelerle ilgili bilgi, politika ve strateji üreten, karar alıcılara yol gösterecek araştırmalar yapan ve gelecek için gerekli birikimin oluşmasına katkı sağlayan bir sivil toplum kuruluşudur.

Bu Politika Notu Toplumsal Düşünce ve Araştırmalar Merkezi (TODAM) tarafından hazırlanmıştır. TODAM; adil, hakkaniyetli ve müreffeh bir toplum hedefini hayata geçirmek üzere düşünce ve strateji üretmektedir.

Adres: Aziz Mahmut Hüdayi Mah. Türbe Kapısı Sk. No: 13 Üsküdar/ İstanbul Telefon: +90 216 532 63 70 E-posta: todam@ilke.org.tr Web: ilke.org.tr

© Tüm hakları saklıdır. İLKE İlim Kültür Eğitim Vakfı’nın yazılı izni olmadan bu eserin hiçbir kısmı elektronik ya da mekanik yollarla çoğaltılamaz. Yazıda belirtilen görüşler yazara aittir ve İLKE İlim Kültür Eğitim Vakfı’nı bağlayıcılığı yoktur.

Giriş

Şehirde yaşam, günümüz dünyasında artan bir eğilime sahiptir. BM'ye göre, 1950'de 751 milyon insanın kent alanlarında yaşadığı, 2018 yılında ise kent nüfusunun 4,2 milyara yükseldiği belirtilmektedir. Şu an için dünya nüfusunun %55'i kent alanlarında yaşamaktadır. Bu oranın 2050 yılına kadar %68'e çıkması tahmin edilmektedir (UN-Habitat, 2020). Dünya nüfusunun ilk defa yarısından fazlası şehirlerde ikamet etmektedir. Bu durum yaşlı nüfus için de geçerlidir. Ülkemiz toplam nüfusunun %9,9'unu oluşturan 65 yaş ve üzeri nüfusun %30,1'inin kır olarak sınıflandırılan yerleşim yerlerinde ikamet ettiği görülmektedir. Yaşlı nüfusun %14,6'sını orta yoğun kent olarak sınıflandırılan yerlerde yaşayanlar oluştururken; %55,3'ünü ise yoğun kent olarak sınıflandırılan yerlerde yaşayanlar oluşturmaktadır. Dolayısıyla Türkiye'de de yaşlıların büyük oranda şehirlerde yaşadığı söylenebilir (TÜİK, 2023). Bu açıdan şehir hayatı kaçınılmaz olarak her yaş grubunda etkili olduğu gibi yaşlılık dönemlerinde de önemli etkilere sahiptir.

Şehirde yaşlanmanın ele alınacağı bu politika notunda, öncelikli olarak yaşlanma ve yaşlılık bağlamında genel ve özet bilgiler verilmiştir. Yaşlılık olgusu gerek dünya ölçeğinde gerekse Türkiye açısından ele alındıktan sonra şehir hayatı ve yaşlanma ilişkisi konu edilmiştir. Türkiye'de başta merkezi yönetimler olmak üzere yerel yönetimlerin de yaşlılarla ilgili düzenlemeleri ve uygulamaları ele alınmıştır. Yaşlıların sosyalleşmesi, mekanları kullanmaları, hayat beklentileri, ulaşım ve konut hizmetleri gibi onları doğrudan ilgilendiren hizmetler belirlenmiştir. Ayrıca mevzuattan kaynaklı kurumların sorumluluğu hatırlatılmıştır. Çalışmanın sonunda ise şehir hayatında yaşlılık ve yaşlılarla ilgili bazı politika önceliklerine değinilmiştir. Yaşlı nüfusun artmasıyla birlikte yaşlılara yönelik politikalar da önem kazanmıştır. Bu açıdan yaşlıların etkin katıldıkları, mutlu oldukları, sosyalleştikleri ve hayattan kopmadıkları bir mekan tasarımı ve şehir konsepti hukuki bir sorumluluk yanında insani de bir görevdir.

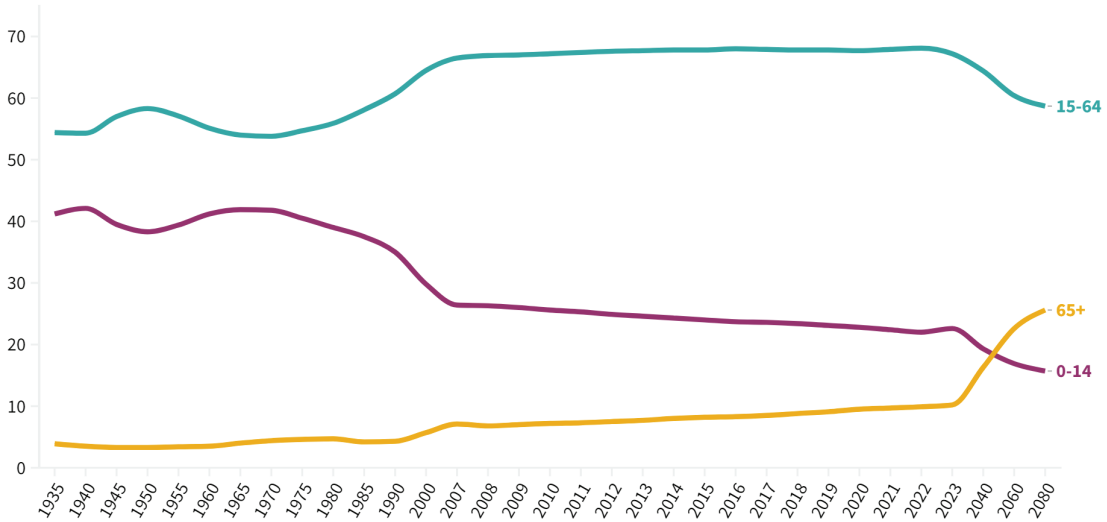
Yaşlılığın Dönüşümü

Yaşadığımız yüzyılın yaşlılar yüzyılı olacağı kanaati sıklıkla dile getirilmektedir. Artık yaşlı nüfus da kendi içerisinde alt gruplara ayrılmıştır. 65-74 yaş grubu “genç yaşlı”, 75-84 yaş grubu “yaşlı”, 85 ve üzeri yaş grubu “ileri yaşlı” olarak tanımlanmaktadır. Kadınların artan oranda istihdama katılmaları, geniş aileden çekirdek aileye geçiş ve aile yapısında yaşanan bireyselleşme gibi dinamiklerle birlikte dünya nüfusu yaşlanmakta ve bu sebeple şehir merkezlerinde yaşlı nüfusa yönelik hizmetler zaruri bir hal almaktadır. Bu açıdan yaşlılar lehine yapılan düzenlemeleri ve yaşlıların huzur bulacakları mekanları tanımlamak amacıyla yaşlı dostu şehirler kavramı üretilmiştir.

Yaşlı dostu şehirler, mevcut yapı ve hizmetlerini yaşlı insanlar için erişebilir şekilde uyarlayan onların sağlık, toplumsal katılım ve güvenlik risklerini asgari düzeye indirmeye

çalışarak yaşam kalitesini artırmaya çalışan kentlerdir (WHO, 2007, s. 1). Dünya Sağlık Örgütü yaşlı dostu şehirler çerçevesinde; dış mekanlar ve binalar, ulaşım, konut, sosyal katılım, saygı ve sosyal içerme, sivil katılım ve istihdam, iletişim ve bilgi, toplum ve sağlık hizmetleri olmak üzere kent yaşamıyla bağlantılı sekiz alan belirlemiştir (WHO, 2023). Yaşlı dostu kavramı ile yaşlıların aktif, mutlu ve huzurlu bir hayat geçirmeleri hedeflenmektedir. “Yaşlı dostu şehir” kavramının ortaya çıkış sebepleri; dünya nüfusu içinde yaşlılık yüzdesinin ve yaşlı nüfusun artış göstermesi, yaşlı insanların toplumlarda önemli roller oynayacak olması, demografik yaşlanmaya bağlı olarak etkin politikalar ihtiyacı olarak görülmüştür (Caner vd., 2013, s. 9).

Yaşlı nüfus dünyanın gelişmiş ülkeleri başta olmak üzere her yerde artış göstermektedir. Türkiye’de 2017 yılında nüfusun %8,5’i yaşlı iken, 2022’de bu oran %22,5 artarak %9,9’a ulaşmıştır (TÜİK, 2023a). Ülke içinde yaş-

Şekil 1. Yaş Grubuna Göre Nüfus Oranı ve Projeksiyonu (% 1935-2080)

Kaynak: TÜİK, İstatistiklerle Yaşlılar, 2022.

lı nüfusun %10'a ulaşması yaşlanmanın en önemli göstergesidir. Türkiye'nin tam sınır çizgisinde olmasına rağmen bu yıldan sonra söz konusu oranı yakalayarak demografik dönüşüme uğrayacağı görülmektedir.

Bu değişim ve dönüşüm başta yaşlı hizmetleri olmak üzere hayatın birçok alanında önemli değişiklikleri beraberinde getirmektedir. Örneğin çalışma çağındaki yüz kişiye düşen yaşlı sayısını ifade eden yaşlı bağımlılık oranı, 2017 yılında %12,6 iken bu oran 2022 yılında %14,5'e yükselmiştir (TÜİK, 2023a). TÜİK'in yaşlanma ve nüfus projeksiyonlarında nüfus yaşlanma trendinin daha da artacağı görülmektedir. Buna göre yaşlı nüfus oranının 2030 yılında %12,9, 2040 yılında %16,3 ve 2080 yılında %25,6 olacağı öngörülmüştür. Bu da yaşlı nüfusun hem oran olarak hem de sayı olarak sürekli artacağını yani demografik dönüşümü göstermektedir.

Geleneksel toplumla şehirleşmiş ve modernleşmiş toplum arasında yaşlılık açısından farklılık vardır. Geleneksel olarak yaşlı, belli dönem çalışmış, bir düzen kurmuş ve ailesinin sorumluluğunu üstlenmiş kişi olarak saygı gören, sözü dinlenen bir bireyi tanımlamaktaydı. Yaşlı, ailesi ve sosyal çevresine katılım sağlayarak hayatını sürdürmekteydi. Ayrıca yaşlılar "kültür ve değer taşıyıcıları" olarak görülmekte ve onlara saygı duyulmaktaydı. Günümüzde ise yaşlı; ekonomik, sosyal ve ailevi çevreden soyutlanmakta, adeta hayattan da "emekli" olmaktadır. Yaşlılık bilişsel ve fiziksel gerilemeyi çağrıştırdığı gibi, üreticilik rolünde azalma, kişinin sosyal statüsünde değişme, sosyal desteğin zayıflaması, sağlığın kaybı gibi daha çok yaşlılık dönemi sorunlarıyla yüzleşmeyi ifade eder. Yaşlılıkla birlikte kayıpların birbirleriyle ke-

sişmesi ve birçok şeyden yoksunluk olarak görülmesi, gelirin düşmesi, yoksulluğun daha yoğun görülmesi, bunlara bağlı olarak yaşlılarda özsaygı ve yaşam doyumunun azalması (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2014) bu dönemde sorun alanları olarak gündeme gelebilmektedir.

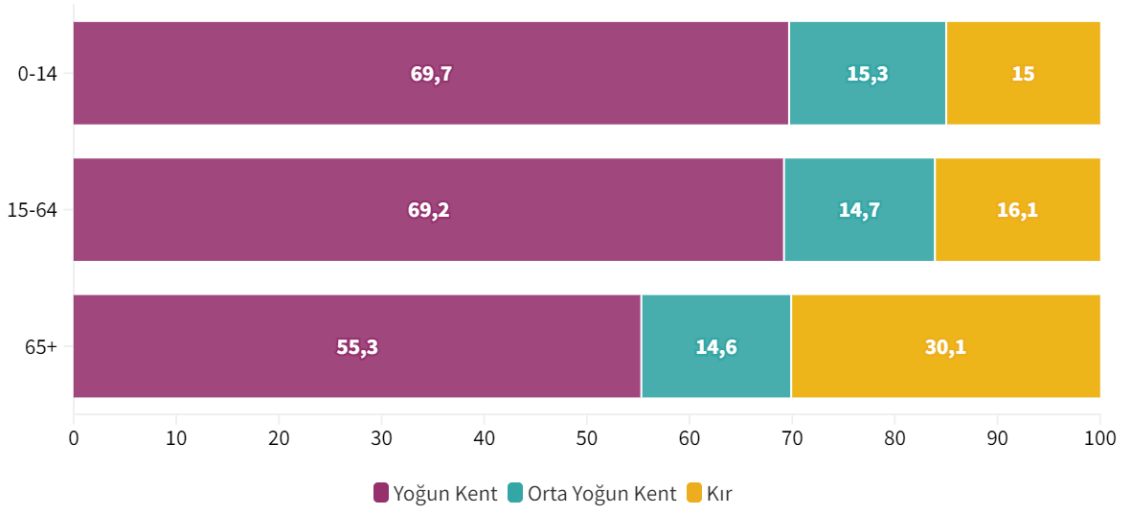
Şehirleşme ve Yaşlılık

Türkiye'de 1950'lerden bu yana çoğunlukla kırdan kente doğru vuku bulan hareketlilik kırsal alanların nüfusunun azalmasına, hatta kırsal alanlarda yaşlı nüfusun daha belirgin bir biçimde artmasına sebebiyet vermektedir. Yaşlıların kırsal alan kentsel alan hayatlarının farklılaşması gibi bu alanlardaki ihtiyaçları da farklılık arz edecektir.

Ülkemizde göç olgusu çok taze ve sürekli tekrar ettiği için kırsal alandan gelen yaşlıların sürekli geldikleri yerlere geri dönme arzuları oluşmaktadır. Çocukluklarının geçtiği, doğup büyüdüğü ve arkadaş-akraba çevrelerinde vefat edenlerin mezarlıklarının olduğu, mülklerinin bulunduğu yerlere dönme özlemi canlı tutulmaktadır. Bunlara şehrin itme mekanizmaları da eklenince geri dönüş daha meşru ve anlamlı hale gelmektedir. Bunun yanında yaşlıların gittikçe şehir hayatına alışmaları, çocuklarının yanından ayrılmamaları, özellikle çalışan annelerle birlikte çocuklarına yardımcı olma istekleri ya da zorunlulukları onları şehir merkezlerinde tutunmaya zorlamaktadır. Yaşlılar ya da aileler de bu durumda orta yol olarak görülebilecek formüller üretmişlerdir. Birçok yaşlı daha çok kış aylarında şehir merkezlerinde hayatlarını sürdürürken, imkanları olanlar yaz aylarını köylerinde ya da geldikleri yer-

İLKE POLİTİKA NOTU

Yaşlı Dostu Şehirler

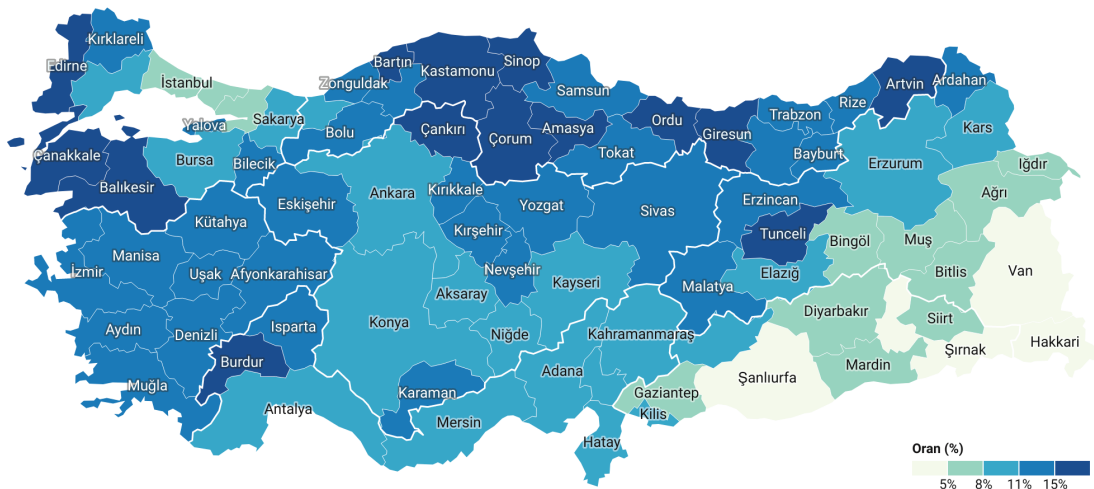
Şekil 2. Kent-Kır Sınıflaması ve Geniş Yaş Grubuna Göre Nüfus (% , 2022)

Kaynak: TÜİK, Kent-Kır Nüfus İstatistikleri, 2023.

lerde geçirmektedirler. Bu da ikili yaşamı ve çoklu mekan pratiğini getirmektedir (Beyaz, 2020).

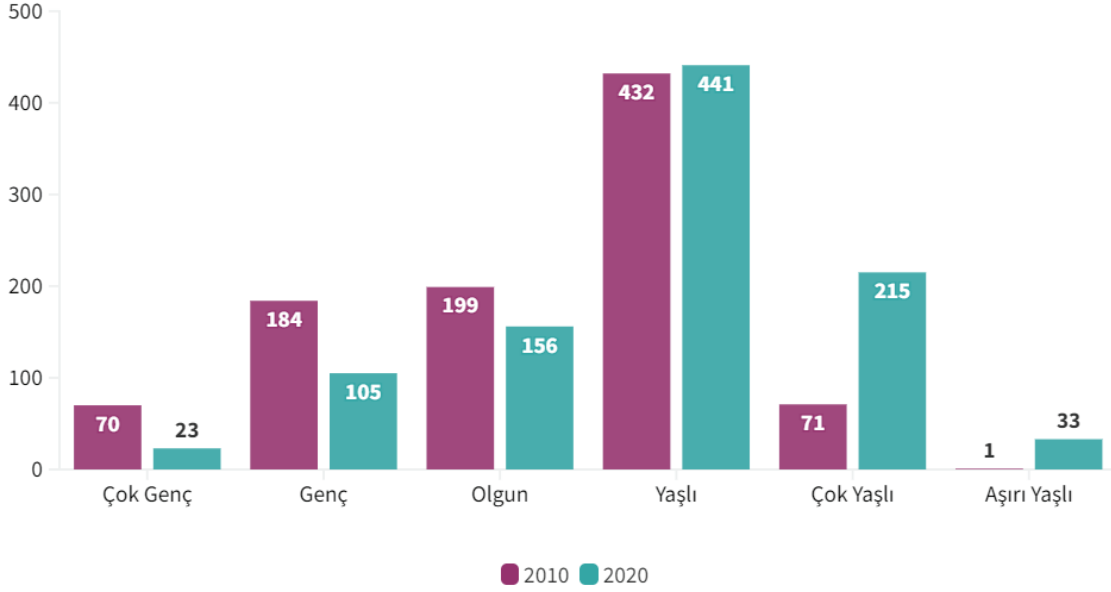
İllere göre yaşlı nüfus oranı incelendiğinde, doğurganlık oranı yüksek olan bölgelerde yaşlı nüfus oranının düşüklüğü göze çarp-

maktadır. Sinop yaşlı nüfus oranı en yüksek il olup bunu Kastamonu, Giresun ve Artvin takip etmiştir. 2021 yılında yaşlı nüfus oranı %15'in üzerinde 14 il bulunmakta ve TÜİK'in 2025 projeksiyonuna göre bu il sayısının 24'ün üzerine çıkacağı öngörülmektedir (Beyaz, 2023).

Şekil 3. İllere Göre Yaşlı Nüfus Oranı, 2021

Kaynak: TÜİK, İstatistiklerle Yaşlılar, 2022.

Şekil 4. Türkiye’de Yapısal Yaşlanma Düzeylerine Göre İlçe Sayısı (2010-2020)

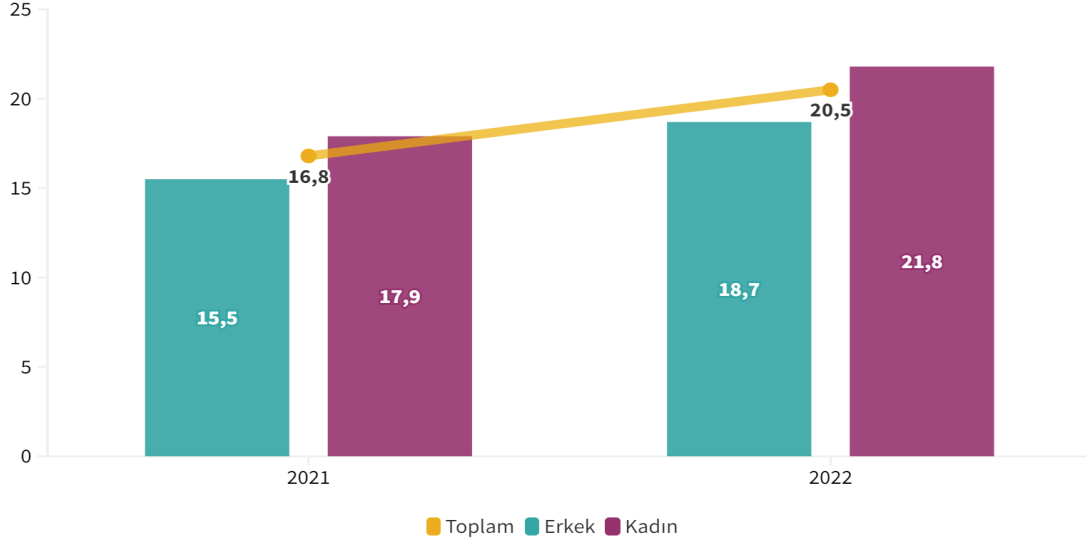
Kaynak: TÜİK, İstatistiklerle Yaşlılar, 2021.

Yaşlı nüfusun artmasıyla birlikte şehirlerde bazı hizmet kollarına olan ihtiyaç da artacaktır. Huzurevi ve evde bakım gibi sağlık temelli hizmetler bunların başında gelmektedir. Ülkemizde yaşlılar için kent merkezlerinde hem Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü hem de yerel yönetimler eliyle hizmetler yürütülmektedir. Bakanlık yaşlıların sosyalleşmesi, sosyal yardım, gündüz ve yatılı bakım, sosyal aktiviteler gibi hizmetler sunarken; yerel yönetimler evde bakım, ev temizliği, maddi yardım, ücretsiz ulaşım, gündüz bakım ve yatılı ortamlar gibi hizmetler sunmaktadır. Şehir mekanları yaşlılara hizmet alternatiflerinin yoğunlaştığı ve imkanların arttığı mekanları tanımlar. Şehirde yaşlıların hayat kalitesini olumsuz etkileyecek birçok mesele olduğundan kırsal alandan farklı olarak aktif yaşlanma bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır.

Aktif Yaşlanma ve Yaşlı Dostu Şehir

Aktif yaşlanma, yaşlanan insanların günlük yaşamlarında sosyal katılımın devam etmesi ve hayat kalitelerinin azalmaması için bu kişilere yönelik güvenlik ve sağlık tehditlerini en aza indirme ve temel yaşam fırsatların yükseltilme sürecidir.

Yaşlılıkla birlikte ortaya çıkan fiziksel problemlerden ötürü yaşlı bireyler ekonomik, kültürel ve sosyal hayattan çekilebilmekte ya da bu sürece daha az katılabilmektedir. Yaşlı için artık “dinlenme” zamanı olarak görülen bu dönem gittikçe hayattan çekilme anlamına gelebilmektedir. Emeklilik döneminde çalışmayan yaşlı evine kapanmakta, yaşının kendisinde işe yaramaz hissiyatı oluşmaktadır. Bununla gereksiz hale gelmek, toplumun dışında ve uzağında bir hayat sürdür-

Şekil 5. Türkiye’de Yoksulluk veya Sosyal Dışlanma Riski Altında Olan Yaşlıların Oranı (% , 2021-2022)

Kaynak: TÜİK, Yoksulluk ve Yaşam Koşulları İstatistikleri, 2023.

mek mümkün olabilmektedir (Tufan, 2003, 171; 270). İstanbul’da Yaşlıların Mevcut Durumu Araştırması’ndaki katılımcıların sosyal ilişkilerini ölçen nicel çalışma, İstanbul’daki yaşlı bireylerin %8,1’inin hep evde olduğunu, %42,9’unun ise genelde evde olup çok nadiren dışarı çıktığını belirlemiştir (Otrar & Kurtkapan, 2015). Oysa düzenli aktiviteler ve hareketli yaşam sağlıklı bir hayat için önemli olduğu kadar aynı zamanda sosyalleşme anlamına da gelmektedir. Bu da daha huzurlu ve aktif bir yaşlılık sürecini ifade eder.

Türkiye’de 2022 yılı verilerine göre 1,6 milyon yaşlı tek başına yaşamakta ve 6,3 milyon hanede en az bir yaşlı fert bulunmaktadır. Okuma yazma bilmeyen yaşlı nüfus oranı 2021 yılında %14,4 olarak belirlenmiştir (TÜİK, 2023a). 65 yaş üstü yoksulluk veya sosyal dış-

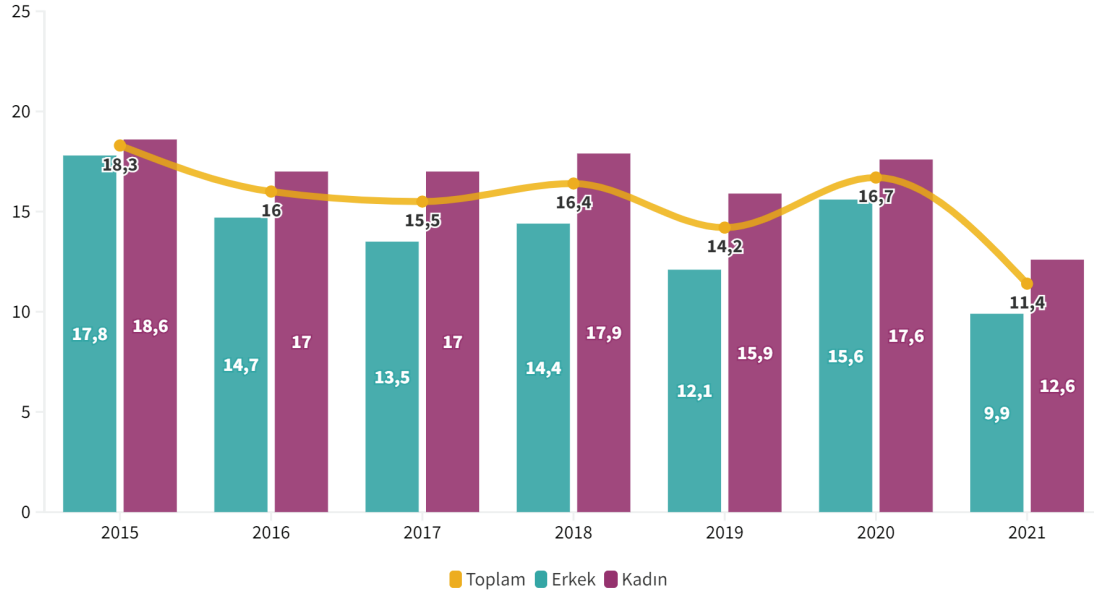
lanma riski altında olanların oranı %20,5’tir (TÜİK, 2023b). Bu bahsi geçen yaşlı nüfusun kentte yaşayıp okuma yazma bilmeyenlerin sosyal katılım hususunda ciddi problemler yaşayacağı aşikârdır. Bunun yanı sıra kentte tek başına yaşayan ve yoksulluk veya sosyal dışlanma altında olan yaşlı nüfusun güvenlik ve sağlık riskleri de mevcuttur.

Yoksulluk içerisinde geçirilen yaşlılık ve yaşlı bireyin hem yaşadığı kentle kurduğu ilişki bağlamında hem de ekonomik sürdürülebilirliği için ev sahibi olamaması¹ gibi sorunlar/ meseleler süratle çözülmesi gereken, en can yakıcı risk boyutunu oluşturmaktadır. Bu risk boyutuna sahip kişiler, diğer sorunları katlanarak yaşayabilmektedir. 2015’ten 2021’e yaşlı yoksulluğu azalma eğilimi gösterse de özellikle 2022 yılı ve sonrasında baş göste-

1 Türkiye’de yaşlıların ev sahipliği oranına dair bir veri olmamakla birlikte İstanbul’da Yaşlıların Mevcut Durumu Araştırması’na göre (Otrar & Kurtkapan, 2015) İstanbul’da kirada oturan yaşlıların oranı 17,3’tür.

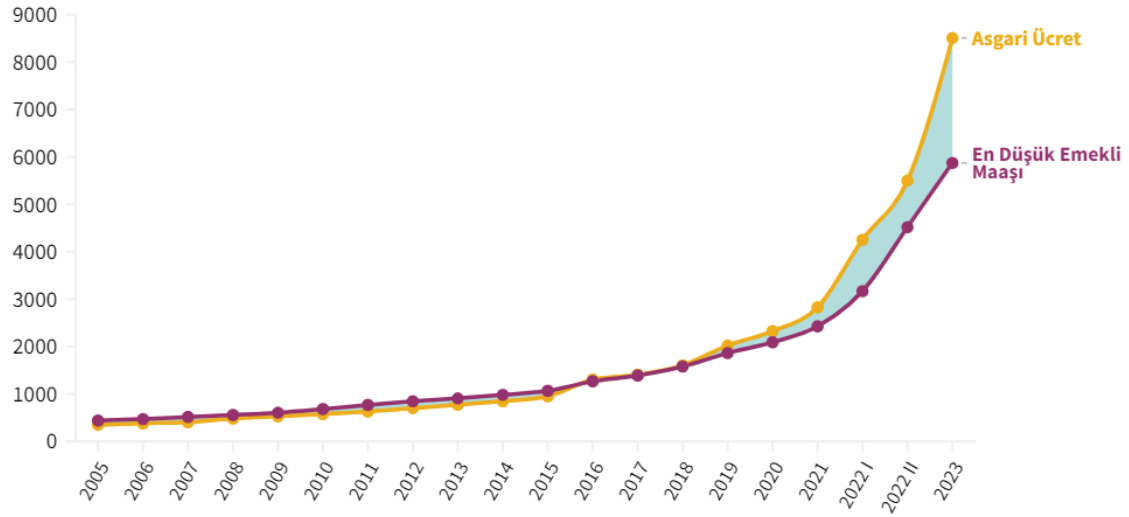
İLKE POLİTİKA NOTU

Yaşlı Dostu Şehirler

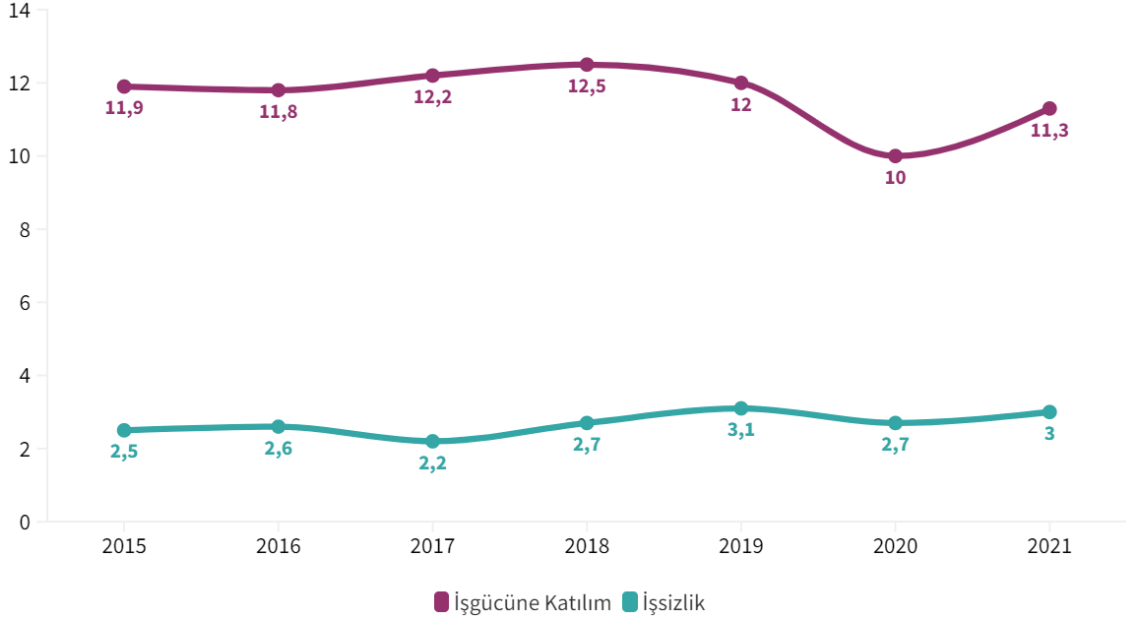
Şekil 6. Türkiye’de 65+ Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Medyan Gelirinin %60’ına Göre Hesaplanan Yoksulluk Oranı (% , 2015-2021)

Kaynak: TÜİK, İstatistiklerle Yaşlılar, 2023.

Şekil 7. Net Asgari Ücret ve En Düşük Emekli Maaşı (TL, 2005-2023)

Kaynak: T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ve SGK İstatistikleri.

Şekil 8. Yaşlı Nüfusun İşgücüne Katılım ve İşsizlik Oranı (% , 2015-2021)

Kaynak: TÜİK, İstatistiklerle Yaşlılar, 2023.

ren yüksek enflasyon ve konut kriziyle birlikte kentlerdeki yaşlı yoksulluğu artmıştır. 2005-2020 arasında asgari ücret ile en düşük emekli maaşı aynı düzeydeyken 2021 sonrası bu maaşlar arasındaki makas açılmış ve emekli maaşlarında artan yüksek enflasyona paralel bir artış yaşanmamıştır. Yaşlı nüfusun yaşam kalitesinin artırılması, ihtiyaçlarını karşılayacak nitelikte olması ve aktif yaşlanmanın sağlanabilmesi için yaşlı nüfusun yoksulluğu ile mücadele önem kazanmaktadır.

Günümüz sanayi toplumları, genç işgücünün enerjisinden ve veriminden yararlanırken, yaşı ilerlemiş olanları emekli ederek onları hayatın dışına atmakta, sosyal hayatın içinde yer alamayan yaşlı da bilgi, beceri ve tecrübesini paylaşacak ortamlardan uzak kalmaktadır. Fakat esnek iş seçenekleri, emeklilik sonrası eğitim programları ve kapsayıcı istihdam uygulamalarıyla toplumsal yaşama da-

hil olma devam ettirilebilir ve işgücüne dahil olma geliştirilebilir. Yaşlı nüfusun işgücüne katılma oranı 2015 – 2018 arasında %12 civarındayken bu oran 2021 yılında %11,3'e gerilemiştir. 2021 yılı için yaşlı erkek nüfusun %18,6'sı işgücüne katılmışken bu oran kadınlarda %5,4'tür (TÜİK, 2023a).

Yaşlıların kent ile kurduğu ilişki ele alındığında erişebilirlik kavramı ön plana çıkmaktadır. Yaşlı dostu bir şehir, bu kişilerin günlük rutinlerinde temel ihtiyaçlarını giderebileceği alışveriş merkezleri, sağlık tesisleri, park ve bahçeler, ibadethaneler gibi kamusal alanlara kolay erişebilirliği ve yürüme mesafesinde olmasıyla ilişkilidir (WHO, 2018; Bayar & Yılmaz 2023). Türkiye'de yaşlılar günlük ihtiyaçlarını karşılamak için daha çok yürümeyi tercih etmektedir (Otrar & Kurtkapan, 2015; Bayar & Türkyılmaz, 2021). Sağlık sorunları ve maddi yetersizliklerden ötürü toplu taşıma

kullanmamaları bu durumun temel sebepleridir. Yaşlı vaktini evinde geçirmek yerine kent mekanını aktif kullandığı; sokakları, sahilleri, kaldırımları, sosyal aktiviteleri takip edebildiği zaman sosyalleşmektedir. Bunun için evinden çıktığı andan itibaren kent mekanları yaşlı açısından ulaşılabilir olmalıdır.

Yaşlılar toplumsal bir gerçek olarak görüleceği gibi genellikle kahvehanelerde, cami lokali, emekli dernekleri, köy dernekleri gibi ortamlarda veya çarşı-pazar gibi alışveriş yapılabilecekleri mekanlarda sosyalleştikleri görülmektedir (Esendemir & Sağman, 2019; Şentürk & Ceylan, 2015). Türkiye’de camiler başta olmak üzere dini yapıların avluları, toplanma ve sosyal faaliyetlerde bulunma yerleri olarak sıklıkla kullanılmaktadır (Bayar & Türkoğlu, 2021). Bu mekanların daha aktif ve üretken ortamlara dönüşmesi sağlanmalıdır. Ayrıca bu tür mekanlar daha çok yaşlı erkekler için geçerli olup, yaşlı kadınlar için daha kısıtlı bir sosyalleşme ortamı olduğu söylenebilir.

Belediyeler üstlendikleri misyon itibariyle yaşlılara yönelik sosyal hizmetlerde daha çok ön plana çıkmaktadır. Başta “Yaşlı Dostu Şehirler ve Topluluklar Küresel Ağı’na”² üye belediyeler olmak üzere birçok belediyeye yaşlılara yönelik birtakım çalışmalar yapılmaktadır (Söylemez & Ay, 2022). Fakat bu çalışmalar daha çok evde bakım ihtiyaçlarının giderilmesi ve Alzheimer hastalığına yönelik sağlık hizmetlerini kapsamaktadır. Bu açıdan belediyeler yaşlıların sosyalleşebileceği projeler geliştirmeli ve yaşlı insanların bir araya gelebilecekleri sosyal merkezler kurmalıdır.

Günümüzde çarpık kentleşme ve düzensiz yapılan, ergonomik olmayan çevre ve konutlar, yaşlının hayatını büsbütün olumsuz etkilemektedir. Örneğin en az bir yaşlı fert bulunan hanelerin %57,2’sinin üç ve daha fazla kata sahip binalarda ikamet ettiği ve söz konusu kişilerin %60,1’inin asansör bulunmayan binalarda yaşadığı tespit edilmiştir (TÜİK, 2023a). Yine yaşlının sosyalleşmesini engelleyen, kent mekanının yaşlının kullanımına uygun olmaması da aktif yaşlanmayı olumsuz etkilemektedir. Geniş kaldırımlar, yeterli aydınlatma ve açıkça işaretlenmiş yaya geçitleri; rampalar, asansörler, öncelikli oturma yerleri ve alçak tabanlı erişilebilir toplu taşıma sistemleri; bakımlı ve güvenli park bahçeler ve asansöre sahip kamusal binaların varlığı yaşlıların hayat kalitesini artırmaktadır.

Yaşlıların kent ile kurduğu ilişkide öne çıkan bir başka kavram yerinde yaşlanmadır (Kallıncı & Arpacı, 2016, s. 399). Yaşlının kendi evi, çevresiyle birlikte bildiği, şahit olduğu, kanıksadığı, anılarını gerçekleştirdiği, büyüyüp geliştiği bir mekan tanımlar. Yaşlının evi sadece fiziki mekan tanımlamakla kalmaz, aynı zamanda burası psikolojik, duygusal ve sosyal mekanıdır. Bundan dolayı yaşlıyı kendi ortamından koparmadan bir yaşlılık süreci yanında aktif yaşlanmayı da desteklemek, yaşlıların mutlu ve huzurlu bir hayat sürmelerinin yolunu ifade eder. Bu sebeple yaşlı dostlu kentler çerçevesinde çevresel faktörlerin iyileştirilmesi beraberinde olumsuz bir psikolojik etki oluşturabilmektedir (Özmete & Dinç, 2020). Dolayısıyla yaşlılar için kent-

2 Dünya Sağlık Örgütü’nün 2010 yılında kurmuş olduğu ağ, yaşlıların sosyal katılımını ve aktif yaşlanmayı yerel düzeyde teşvik eden eylemleri desteklemektedir. Beşiktaş, Kadıköy, Mersin, Bornova, Seyhan ve Muratpaşa Belediyeleri bu ağın üyesidir.

sel dönüşüm hem tehdit hem de bir fırsat barındırmaktadır.

Yaşlının sosyalleşmesi ve yaşamlarındaki güvenlik ve sağlık risklerinin minimize edilmesi için uygun ortamlara ihtiyaç bulunmaktadır. Bu amaçla yapılan çalışmalar ve öneriler geliştirilmektedir. 11. Kalkınma Planı (2019-2023) dahilinde Özel Yaşlanma İhtisas Komisyonu kurularak Türkiye'nin yaşlanan bir nüfus yapısına sahip olduğu gerçeğine uygun politikalar geliştirilmesi için alınması gereken tedbirler raporlaştırmıştır (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2018). 633 sayılı KHK ile Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü'ne aşağıdaki gibi görevler verilmiştir:

Yaşlıların ve bakıma muhtaç engellilerin, yaşamlarını evlerinden ve sosyal çevrelerinden ayrılmadan sürdürebilecekleri sosyal desteklerin verilmesi için gerekli mekanizmaları kurmak, var olanları standardize etmek, uygulamaları takip etmek ve denetlemek,

Yaşlıların toplumla bütünleşmesine, statü ve rollerinin yeniden kazanımına, işlevlerinin artırılmasına, boş zamanlarının etkili bir biçimde değerlendirilmesine ilişkin mekanizmalar oluşturmak.

Müdürlüğün bu görevlerini yerine getirme konusunda ortaya koyduğu bu çabanın sahaya yansması beklenilmektedir. Ortaya konulan bu hedefin gerçekleşmesi için hizmet alternatiflerinin üretilmesi gerekir. Yaşlı bireylerin sosyalleşmesine imkan verecek ve toplumsal katılımını arttıracak çözümler geliştirilmelidir.

Sonuç

Ülkemizde yaşlı nüfusun %10'a ulaşması demografik dönüşümün yaşlanmanın en önemli göstergesidir. TÜİK'in yaşlanma ve nüfus projeksiyonlarında nüfus yaşlanma trendinin daha da artacağı görülmektedir. Demografik dönüşüm yeni sorunları beraberinde getirmekte; Türkiye'de kentlerde yaşayan yaşlılar başta olmak üzere sosyal dışlanma riski altında olan yaşlıların oranı artmaktadır. Yaşlı nüfusun artmasıyla birlikte yaşlılara yönelik politikalar da önem kazanmaktadır.

Kentteki artan yaşlı nüfus için etkin politikalar gerçekleştirme ihtiyacı yaşlı dostu şehir kavramını ortaya çıkarmıştır. Yaşlı dostu şehirler, mevcut yapı ve hizmetlerini yaşlı insanlar için erişebilir şekilde uyarlayan onların sağlık, toplumsal katılım ve güvenlik risklerini asgari düzeye indirmeye çalışarak yaşam kalitesini artırmaya çalışan kentlerdir.

Türkiye'de genç işgücünün enerjisinden ve veriminden yararlanılırken, yaşı ilerlemiş olanlar hayatın dışına atılma riskiyle karşılaşmakta, sosyal hayatın içinde yer alamayan yaşlılar da bilgi, beceri ve tecrübesini paylaşacak ortamlardan uzak kalmaktadır. Yaşlanan insanların günlük yaşamlarında sosyal katılımın devam etmesi ve hayat kalitelerinin azalmaması için bu kişilere yönelik güvenlik ve sağlık tehditlerini en aza indirme ve temel yaşam fırsatların yükseltilmesi için aktif yaşlanma, erişebilirlik ve yerinde yaşlanma kavramları bağlamında uygun ortamlara ihtiyaç bulunmaktadır. Bu açıdan yaşlıların etkin katıldıkları, mutlu oldukları, sosyalleştikleri ve hayattan kopmadıkları bir mekan tasarımı ve şehir konsepti oluşturulmalıdır ve bu durum sosyal, hukuki ve insani bir sorumluluk barındırmaktadır.

Öneriler

- Demografiyle ilgili her seviyede politika yapımında Türkiye’de yaşlı sayısının ve oranlarının artışının devam edeceği ve ülkenin demografik bir dönüşüme tabi olduğu göz önünde bulundurulmalıdır.
- Yaşlıların kentsel mekanları kullanması ve kolaylıkla şehir içinde hareket etmeleri için geniş kaldırımlar, yeterli aydınlatma ve açıkça işaretlenmiş yaya geçitleri; rampalar, asansörler, öncelikli oturma yerleri ve alçak tabanlı erişilebilir toplu taşıma sistemleri geliştirilerek yaşlı dostu ulaşım ağı sağlanmalıdır.
- Yaşlıların yaşamlarını kolaylaştıran yaşlı dostu konutlar inşa edilmeli ve güvenli oturma alanları, bakımlı park ve bahçeler gibi kamusal açık alanlar oluşturulmalıdır.
- Belediyeler tarafından yaşlı yetişkinler için sosyal ve rekreasyonel faaliyetler, eğitim programları ve destek hizmetleri sağlayan toplum merkezleri kurulmalıdır.
- Yaşlıların hayatını ekonomik ve sosyal anlamda daha değerli yürütmesi için alternatifler üretilmeli, yaşlı yetişkinler için esnek çalışma seçenekleri teşvik edilerek kapsayıcı istihdam uygulamaları desteklenmeli ve yaşlıların becerilerini ve deneyimlerini toplum yararına kullanabilmesini sağlayan gönüllülük ve mentorluk programları oluşturulmalıdır.
- Yaşlıların kendilerini eski günlerdeki gibi itibarlı, saygın ve tecrübelerinden istifade edilmesi gereken bir kesim olarak gördüğü zaman toplumsal mutluluğa katkıları da artacaktır. Bu sebeple yaşlılara bu saygınlığı ve değeri kazandıracak şekilde aktif, üretken ve besleyici etkileşimler içeren projeler geliştirilmelidir.
- Yaşlıların sosyalleşmesi ve genç jenerasyonun da yaşlılarla iletişimlerinin artırılabilmesi ve onların tecrübelerinden istifade etmelerine katkı sağlamak üzere, yaşlılarla gençlerin birlikte katkı sunabileceği projelerin geliştirilmesi teşvik edilmelidir.
- Geriatri klinikleri, evde bakım hizmetleri ve özel rehabilitasyon tesisleri de dahil olmak üzere yaşlı yetişkinlerin ihtiyaçlarını karşılayan kapsamlı sağlık hizmetleri geliştirilmeli ve tek başına yaşayan yaşlılar için evlerinde sağlık butonu veya çağrı bırakabileceği bir sistem oluşturulmalıdır.
- Yaşlıların hafıza mekanlarının hem iç yapı bakımından ergonomik hem de kira ve ulaşım bakımından erişilebilir olması gerekmektedir.
- Yerde yaşlanma kavramı bağlamından hareketle kentsel dönüşümün yaşlıların üzerinde oluşturabileceği muhtemel olumsuz etkiler, avantaj ve dezavantajlar belirlenmelidir.
- Toplumsal katılım, sağlık ve güvenlik ölçütleri ile erişebilirlik açısından yaşlı dostu şehirler endeksi geliştirilmeli, şehirlerin endeks puanlarına -ihtiyaçlarına- göre politika üretilmelidir.
- İlgili bakanlıklar tarafından aktif yaşlanma ile alakalı saha çalışmalarını içerecek akademik çalışmalar ve sivil toplum projeleri teşvik edilmelidir.
- İlgili kamu kurumlarının yaşlılık ve kent ile alakalı göstergeleri -ev sahibi/kiracı yaşlı oranı gibi artırması ve daha detaylı veri setleri yayınlaması gerekmektedir.
- Aktif yaşlanma amacıyla tüm kurumlar, kamu kuruluşları, özel sektör temsilcileri, sivil toplum yöneticileri ile hareket etmeli ve ortak amaçla hizmetler yürütülmelidir.
- Yaşlı dostu şehir kavramına vurgunun yapılması, bu konuda farkındalığın artırılması ve yerel yönetimlerin bu alanda rol model olması için motivasyon ve teşvik edici unsurların sürdürülmesi gerekmektedir.

Kaynakça

- On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun. (2012, Kasım 12). Resmî Gazete. (Sayı: 28489) <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.6360.pdf> adresinden erişildi.
- Bayar, R., & Türkoğlu, H. (2021). The relationship between living environment and daily life routines of older adults. *A|Z ITU Journal of the Faculty of Architecture*, 18(1), 29–43. doi: 10.5505/ituja.2021.43410
- Bayar, R., & Yılmaz, M. (2023). Measuring age-friendliness based on the walkability indices of older people to urban facilities. *Urban Design International*, 28, 35–51. doi: 10.1057/s41289-022-00194-w
- Beyaz, C. (2023). *Kırda yaşlanma*, (Politika Notu: 2023/51). İstanbul: İLKE İlim Kültür Eğitim Vakfı. doi: 10.26414/pn051
- Beyaz, C. (2020). Son durağı olmayan hayatlar: Kırsal göçmen, geriye göç ve çoklu mekân pratiği. *İnsan & Toplum*, 10(1), 145–175. doi: 10.12658/M0329
- Caner, Ö. C., Gözün, G., Asem H. & Gökçek, G. (2013). *Yaşlı dostu şehirler: Kavramsal çerçeve ve örneklerle değerlendirmeler*. Güneş Tıp Kitapevi.
- Esendemir, Ş., & Sağman, M. M. (2019). Yaşlanma ve mekân üzerine: Türkiye’de yaşlı erkek bireylerin camii ve ahvehane kullanımlarının analizi. *Academic Review of Humanities and Social Sciences*, 2(1).
- Kalınkara, V., & Arpacı, F. (2016). *Yerinde yaşlanma, yaşlılık bilimi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Otrar, M., & Kurtkapan H. (2015). Nicel araştırma: İstanbul’da yaşlıların mevcut durumu. M. Şentürk & H. Ceylan (Ed.) içinde, *İstanbul’da yaşlanmak: İstanbul’da yaşlıların mevcut durumu araştırması* (s. 129-229) İstanbul: Açılım Kitap.
- Özmete, E., & Dinç, B. (2020). Yaşlıların “göç” ve “yerinde yaşlanma” bağlamında kentsel dönüşüm ile ilgili değerlendirmeleri. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 20(46), 197-234. doi: 10.21560/spcd.v20i54504.660460
- Söylemez, A., & Ay, H. M. (2022). Practices of age-friendly cities in Turkey. *HKJU-CCPA*, 22(3), 375-401. doi: 10.31297/hkju.22.3.7.
- Şentürk M., & Ceylan H. (2015). *İstanbul’da yaşlanmak: İstanbul’da yaşlıların mevcut durumu araştırması*. İstanbul: Açılım Kitap.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2022). On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028). <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/12/On-Ikinci-Kalkinma-Plani-Ozel-Ihtisas-Komisyonlari-EI-Kitabi-08122022.pdf> adresinden erişildi.
- T.C. Kalkınma Bakanlığı. (2014). Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018) Yaşlanma Özel İhtisas Komisyonu Raporu. <https://www.sbb.gov.tr/ozel-ihhtisas-komisyonu-raporlari/> adresinden erişildi.
- T.C. Kalkınma Bakanlığı. (2019). On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023). <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2020/04/YaslanmaOzellhtisasKomisyonuRaporu.pdf> adresinden erişildi.
- Tufan, İ. (2003). *Modernleşen türkiye’de yaşlılık ve yaşlanmak*. İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi.
- TÜİK. (2023). Kent-Kır Nüfus İstatistikleri, 2022. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Kent-Kir-Nufus-Istatistikleri-2022-49755> adresinden erişildi.
- TÜİK. (2023a). İstatistiklerle Yaşlılar, 2022. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=%C4%B0statistiklerle-Ya%C5%9Fli%C4%B1lar-2022-49667&dil=1> adresinden erişildi.
- TÜİK. (2023b). Yoksulluk ve Yaşam Koşulları İstatistikleri, 2022. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Yoksulluk-ve-Yasam-Kosullari-Istatistikleri-2022-49746> adresinden erişildi.
- World Health Organization. (2023). The WHO Age-friendly Cities Framework. <https://extranet.who.int/agefriendlyworld/age-friendly-cities-framework/> adresinden erişildi.
- World Health Organization. (2007). Global Age-Friendly Cities: A Guide. World Health Organization. <https://apps.who.int/iris/handle/10665/43755> adresinden erişildi.
- World Health Organization. (2018). The global network for age-friendly cities and communities: looking back over the last decade, looking forward to the next. World Health Organization. <https://apps.who.int/iris/handle/10665/278979> adresinden erişildi.
- UN-Habitat. (2020). World cities report 2020: The value of sustainable urbanization. https://unhabitat.org/sites/default/files/2020/10/wcr_2020_report.pdf adresinden erişildi.

POLİTİKA NOTLARI

ANALİZ RAPORLARI

POLİTİKA
NOTLARI 40

Gıda Hakkı Bağlamında Gıda Güvenliği

Muhammed Erkan Karabekmez

todam

İLKE

POLİTİKA
NOTLARI 46

Türkiye'de Çocuk İşçiliği Mevcut Durum ve Öneriler

Meryem Çapın

todam

İLKE

POLİTİKA
NOTLARI 45

Göç Yönetiminden Göç Yönetişimine: Türkiye İçin Bir Model Önerisi

Aslı Coşkun

todam

İLKE

POLİTİKA
NOTLARI 41

Kentsel Hava Kalitesini İyileştirme

Mevcut Durum ve Politika Önerileri

Tuncay Döğeroğlu

todam

İLKE

POLİTİKA
NOTLARI 30

Türkiye'nin Verimlilik Düzeyi Nasıl Yükseltilebilir? Vasat İnsan Tuzağından Kurtulmak

Metin Toprak
Mahmut Demirkıran

todam

İLKE

POLİTİKA
NOTLARI 36

Türkiye ve Paris İklim Anlaşması Yükümlülükler ve Uygulama İçin Öneriler

Gülnaz Yücel

todam

İLKE

POLİTİKA
NOTLARI 35

TÜRKİYE'DE GÖÇMENLERİN ENTEGRASYONU: MEVCUT DURUM VE ÖNERİLER

Betül Ok Şehitoğlu

todam

İLKE

POLİTİKA
NOTLARI 33

Türkiye'de Ev Sahipliği ve Kiracılığın Değişen Yapısı

Muhammed Ziya Paköz

todam

İLKE

POLİTİKA
NOTLARI 20

Nitelikli Göçmen İş Gücünün Çalışma Yaşamına Entegrasyonu

Fatih Yaman

todam

İLKE

POLİTİKA
NOTLARI 27

Türkiye'de Arbuluculuk, Uzlaştırma ve Tahkimin Güncel Durumu

Esmâ Küçükbay

todam

İLKE

ANALİZ
RAPORLARI 08

Köksal Büyük

STK'larda Kurumsal Öz Değerlendirme

Farklı Eğitimler ve Uygulamalar

todam

İLKE

ANALİZ
RAPORLARI 10

Şükrü Çağrı Çelik

Türkiye'de Vergiler ve Gelir Dağılımı

Yeni Vergi Politikalarının Orta ve Uzun Vadede
Gelir Dağılımına Etkisi

todam

İLKE

ilke.org.tr/todam/yayinlar

Türkiye’de ve dünyada yaşlı nüfus oranı her geçen gün artmakta ve nüfus projeksiyonlarında yaşlanma trendinin daha da artacağı görülmektedir. Bu değişim ve dönüşüm hayatın birçok alanında önemli değişiklikleri beraberinde getirmektedir. Demografik yaşlanmaya bağlı olarak etkin politikalar gerçekleştirme ihtiyacı yaşlı dostu şehir kavramını ortaya çıkarmıştır. Yaşlı dostu şehirler, mevcut yapı ve hizmetlerini yaşlı insanlar için erişebilir şekilde uyarlayan onların sağlık, toplumsal katılım ve güvenlik risklerini asgari düzeye indirmeye çalışarak yaşam kalitesini artırmaya çalışan kentlerdir.

Türkiye’de de yaşlanan insanların günlük yaşamlarında sosyal katılımın devam etmesi ve hayat kalitelerinin azalmaması için bu kişilere yönelik güvenlik ve sağlık tehditlerini en aza indirme ve temel yaşam fırsatların yükseltilme süreci önemini arttırmaktadır. Bu bağlamda politika notu, Türkiye’de yaşlılığın dönüşümünü ve şehir hayatındaki yaşlıların durumunu incelenip mevcut risk durumunu ortaya koyduktan sonra aktif yaşlanma ve yaşlı dostu şehirler kavramları bağlamında yaşlıların aktif bir yaşlılık süreci geçirmesi, daha fazla sosyal hayata katılması, güvenlik ve sağlık risklerinin en aza indirilmesi için çözüm önerileri sunmaktadır.